

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГРИГОРОВИЧ РОМАН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 349.6:349.41:627.12(477)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ПИТНОЇ
ВОДИ В УКРАЇНІ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ-2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Інституті законодавчих передбачень і правової експертизи

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
Костицький Василь Васильович,
Асоціація українських правників, президент

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кулинич Павло Федотович,
Інститут держави і права імені
В. М. Корецького НАН України,
завідувач відділу проблем аграрного,
земельного та екологічного права

кандидат юридичних наук, доцент
Мироненко Ігор Віталійович,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
доцент кафедри цивільного прав

Захист відбудеться «27» липня 2015 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і
природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала
Родімцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету
біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ,
вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «26» червня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ю. Піддубний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема охорони навколишнього природного середовища в цілому та окремих її елементів не тільки продовжує залишатися однією з актуальних для України, а й потребує негайного вирішення.

Водні ресурси є необхідним елементом довкілля. Вони становлять важливий регулюючий і стабілізуючий компонент біосфери, який охороняється й використовується для задоволення духовних і матеріальних потреб громадян України. Інтенсивне забруднення вод призвело до звуження продовольчих можливостей водних ресурсів, зменшення кормової бази, ареалу нагулу рибних запасів та різкого скорочення обсягів їх вилову. Проте, це вказує не лише на те, що невдовзі ми можемо залишитися без харчових морепродуктів та живого різноманіття Світового океану, а й свідчить про небезпеку скорочення запасів питної води, що поставить людство перед проблемою виживання. За прогнозами ООН вже до 2050 року дві третини населення планети зіткнуться з проблемою нестачі води, тому на сучасному етапі залишається важливим пошук шляхів гармонійного співіснування суспільства і живої природи, встановлення балансу між економічними й екологічними потребами людей. Не останню роль у цьому процесі відіграє екологічне право. Це зумовлює потребу в дослідженні загальнотеоретичних аспектів та актуальних організаційно-правових засад використання та охорони водних ресурсів, запровадження належного правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Саме тому в Основних напрямках державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та підтримання екологічної безпеки визначені основні проблеми раціонального використання та охорони водних ресурсів, які обумовлені надмірним антропогенним навантаженням на водні об'єкти, значним забрудненням водних ресурсів, недосконалістю економіко-правового механізму і системи управління водокористуванням та охороною вод, відсутністю ефективного моніторингу екологічного стану басейнів і акваторій Чорного та Азовського морів, якості питної води та очистки стічних вод.

Науковим підґрунтям для проведення дослідження зазначених питань слугували праці українських учених-правознавців у галузі екологічного та природноресурсового права: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкової, Ю. О. Вовка, А. П. Гетьмана, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Т. Г. Ковальчук, В. В. Костицького, С. В. Кравченко, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинича, В. І. Курила, Н. Р. Малишевої, І. В. Міроненка, В. Л. Мунтяна, В. В. Носіка, О. О. Погрібного, В. К. Попова, Б. Г. Розовського, П. В. Тихого, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та ін.

В науковому дослідженні також були використані доробки представників радянської і російської правової науки в галузі екологічного права: С. О. Боголюбова, М. М. Бринчука, О. К. Голіченкова, О. С. Колбасова, М. І. Краснова, В. В. Петрова та ін.

Не дивлячись на те, що питання охорони і використання водних ресурсів було предметом розгляду у ряді праць згаданих вчених, на сьогодні відсутні

комплексні наукові дослідження правових основ використання і охорони питної води та проблем питного водопостачання в Україні, що і обумовило актуальність і важливість обраної теми дисертаційної роботи.

Особливої уваги у сучасних умовах потребує питання вдосконалення законодавства, яке регулює порядок використання водних ресурсів, а саме: промислове, споживче використання водних ресурсів. Усе це викликає необхідність проведення комплексного дослідження стосовно правового регулювання суспільних відносин, що складаються у сфері використання й охорони водних ресурсів загалом та використання питної води в Україні зокрема.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної діяльності Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи та враховувалась при дослідженні в межах науково-дослідної теми «Розроблення Екологічного кодексу» (номер державної реєстрації 0108U008912 від 20.11.2008 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування сутності та змісту правового режиму використання та охорони питної води та питного водопостачання в Україні.

Мета дисертаційної роботи зумовила наступні задачі наукового дослідження:

- з'ясувати сучасні пріоритети правового регулювання щодо питань забезпечення українського суспільства питною водою належної якості;
- уточнити юридичні ознаки поняття водних ресурсів та питної води як об'єктів правового регулювання;
- здійснити аналіз концептуальних засад та особливостей державної політики у галузі використання питної води в Україні;
- узагальнити положення про підстави й порядок виникнення і припинення суспільних відносин, які складаються у сфері використання та охорони питної води в Україні;
- уточнити права і обов'язки суб'єктів правовідносин у сфері використання й охорони питної води;
- здійснити аналіз діючого нормативно-правового забезпечення стосовно стандартизації та нормування у сфері питної води та питного водопостачання.
- здійснити порівняльний аналіз європейського та українського законодавства стосовно безпечного використання питної води, на основі чого розробити пропозиції до вдосконалення екологічного законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері використання й охорони питної води.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері використання й охорони питної води та питного водокористування.

Предметом дослідження стали нормативно-правові акти, які регулюють правовий режим використання та охорони питної води і водопостачання в Україні, а також наукові доктринальні положення, що знайшли своє відображення у роботах вчених у галузі екологічного та природноресурсового права.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження проведено із використанням історичного, порівняльно-правового, формально-юридичного,

системно-функціонального, комплексного та інших методів і наукових засобів теорії пізнання.

Історичний метод застосовано при дослідженні питань становлення й розвитку теоретичних напрацювань і правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері використання й охорони водних ресурсів (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 3.3.).

Порівняльно-правовий метод використано у процесі аналізу наукової літератури, окремих положень нормативно-правових актів України й деяких зарубіжних країн, що регулюють суспільні відносини у сфері правового регулювання якості питної води (підрозділи 1.2., 2.2, 2.3.).

За допомогою формально-юридичного методу аналізувалися положення нормативно-правових актів, які регулюють порядок використання й охорони питної води в Україні (підрозділи 1.2., 2.1., 3.3.).

Системно-функціональний метод застосовувався в ході дослідження міжнародно-правових документів з реалізації використання й охорони водних ресурсів та імплементації міжнародних стандартів у національне екологічне законодавство України (підрозділи 2.1., 2.2.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є комплексним дослідженням особливостей правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері використання й охорони питної води та питного водопостачання в Україні.

До найбільш істотних результатів, які відображають наукову новизну й виносяться на захист, належать такі положення:

вперше:

– розглянуто питання правового забезпечення екологічної безпеки через вдосконалення системи правового регулювання раціонального використання та охорони питної води в Україні шляхом усунення протиріч між актами законодавства, адаптації вимог та стандартів Європейського Союзу щодо питного водопостачання, удосконалення контролю у цій сфері суспільних відносин;

– проаналізовано неузгодженість між двома основоположними нормативними актами щодо регулювання відносин у сфері питного водопостачання – Водним кодексом України та Законом України «Про питну воду та питне водопостачання», а також запропоновано можливий варіант усунення протиріч між цими нормативними правовими актами, зокрема, врегулювання питань охорони і використання вод, що вилучені із природного середовища і знаходяться у резервуарах водопровідних трубах, побутових ємностях, включення до видів контрольної діяльності у цій сфері суспільних відносин положень щодо виробничого контролю та ін.;

– запропонована авторська класифікація системи законодавства України у сфері питної води та питного водопостачання, яка дала змогу певним чином угрупувати різноманітні нормативні акти як за часовими межами їх створення, так і колом суб'єктів, об'єктом правового регулювання, юридичною силою, рівнем кодифікованості та систематизованості, у результаті чого вдалося виявити їх теоретичну юридичну значущість, а також визначити їх первинність, вторинність та необхідність при застосуванні на практиці;

– рекомендовано розглядати правові норми, що регулюють відносини у сфері використання й охорони питної води та питного водопостачання, як самостійний інститут, що формується у рамках екологічного права;

удосконалено:

– положення стосовно того, що правова охорона водних ресурсів включає в себе систему засобів заохочення й відповідальності, які встановлені законодавством і впливають на поведінку суб'єктів відповідних правовідносин;

– обґрунтування юридичного поняття «використання водних ресурсів», у зміст якого пропонується включити не тільки діяльність з вилучення корисних властивостей відповідних природних об'єктів, а й діяльність, що безпосередньо передує або створює умови для такого вилучення, а також досліджено юридичні ознаки окремих різновидів використання водних ресурсів;

– класифікацію водних ресурсів у залежності від місця знаходження, запропоновано такі їх визначення, які б не виключали з об'єкту правового регулювання воду, вилучену з ланцюгів природного кругообігу у процесі використання водних природних ресурсів;

отримали подальший розвиток:

– суб'єктний склад правовідносин у сфері питної води та питного водопостачання, здійснено поділ їх на групи, що дало змогу з'ясувати та систематизувати права й обов'язки зазначених суб'єктів;

– необхідності розробки норм чинного законодавства, в яких повинні міститися якісно нові, відповідні вимогам сучасності, положення стосовно регулювання використання й охорони питної води та питного водопостачання в Україні, а також шляхи усунення ряду колізійних норм у досліджуваній галузі;

– поняття питної води як предмета правового регулювання, визначено особливості та характерні ознаки питної води як об'єкта правового регулювання, що є видом вичерпних природних ресурсів, характеризується особливими споживчими якостями, має природне походження, поширений по всій території України, є об'єктом права власності українського народу, використання якого здійснюється як на праві власності, так і на праві природокористування у межах господарської діяльності у формі централізованого і нецентралізованого водопостачання з метою задоволення пріоритетних потреб суспільства та передбачає особливий режим охорони.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертаційному дослідженні положення, рекомендації й висновки можуть бути використані:

– у *правотворчій діяльності* – при розробці й удосконаленні екологічного законодавства України, що регламентує відносини у сфері використання та охорони питної води та питного водопостачання (акт впровадження Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи від 10.11.2014 р.);

– у *науково-дослідній роботі* – при вивченні зарубіжного досвіду правового регулювання використання та охорони питної води і питного водопостачання, аналізі законодавства у цій сфері суспільних відносин, а також для поглиблення теоретичних розробок питань, пов'язаних з ефективністю застосування норм екологічного та водного законодавства;

– у правозастосовчій діяльності – при здійсненні державними органами контролю та нагляду за дотриманням водного законодавства;

– у навчальному процесі – при проведенні лекцій і практичних занять з курсу «Екологічне право України», «Природоресурсне право України», «Водне право України», а також при підготовці підручників і навчальних посібників з відповідної навчальної дисципліни.

Особистий внесок здобувача полягає в одержанні наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням існуючих і діючих нормативно-правових документів. Всі сформульовані в ньому положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Результати проведеного наукового дослідження обговорювались на засіданнях вченої ради Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи, були враховані при розробці проекту Екологічного кодексу України та проекту Концепції аграрного кодексу України. Підсумки розробки проблеми у цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені на всеукраїнській правовій науково-практичній конференції «Соціологічні проблеми права очима молодих науковців та правників» (Київ, 20 березня 2014 року) та науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Проблеми оптимізації функціонування державно-правового механізму в Україні на сучасному етапі» (Київ, 25 листопада 2010 року).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження дістали відображення у одній монографії, 8 статтях, які опубліковані у фахових виданнях України з юридичних наук, 1 статті, яка опублікована в іноземному періодичному науковому виданні, 8 статтях, які опубліковані у наукових виданнях України, у тому числі одна у співавторстві та двох тезах доповідей науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів (які містять 6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (267 найменування) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінки друкованого тексту, з них основний текст – 165 сторінки, список використаних джерел – 26 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ – «Теоретичні засади правового регулювання використання та охорони питної води і питного водопостачання в Україні» складається з двох підрозділів, у яких досліджуємо сучасні пріоритети забезпечення суспільства питною водою належної якості і поняття питної води як об'єкта правового регулювання екологічних правовідносин, засади державної політики у галузі використання питної води в Україні, проаналізовано

європейське та українське законодавства стосовно безпечного використання питної води.

У підрозділі 1.1. *«Пріоритетність забезпечення суспільства питною водою належної якості як необхідна умова гарантування здоров'я та добробуту людини і суспільства»* встановлено правовий зміст значення води для людини та навколишнього природного середовища.

На підставі аналізу нормативно-правових документів, серед яких базові – Закон України «Про питну воду та питне водопостачання», «Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води», Загальнодержавна програма «Питна вода України на 2006-2020 роки», Загальнодержавна програма розвитку водного господарства, у роботі здійснено дослідження правових підстав пріоритетності питного водопостачання, яке об'єктивно впливає з виняткової значущості та незамінності питної води у життєдіяльності людини і суспільства, обумовлена високим рівнем потреб питного водозабезпечення як умови збереження і зміцнення здоров'я людини, добробуту суспільства, має забезпечуватися сукупністю організаційно-правових та економічних заходів, ґрунтується на вміщеному у пункті 1 статті 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших законодавчих і нормативних правових актах принципі пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності. Охарактеризовано принципи та визначено концептуальні засади державної політики у галузі використання питної води в Україні, основою якої є захист прав споживачів у сфері питної води та питного водопостачання.

Підрозділ 1.2. *«Поняття питної води як об'єкта правового регулювання екологічних правовідносин»* присвячений з'ясуванню термінів та понять питного водопостачання, а також регулюванню відносин, пов'язаних з використанням питної води.

На підставі вивчення понятійного апарату виділено найбільшу значимість визначення поняття питної води, акцентовано увагу на об'єднання юридичних норм у складний міжгалузевий правовий інститут використання та охорони питної води та питного водопостачання унаочнилося завдяки законодавчому оформленню та закріпленню цього процесу – шляхом предметного та функціонального об'єднання відповідної групи найбільш істотних правових приписів у рамках спеціального Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», чим було забезпечено конкретизацію приписів Водного кодексу України, уміщених у статтях 58-61.

У законодавстві питна вода визначена як вода, що використовується для задоволення питних і водогосподарських потреб населення і відповідає державним стандартам, екологічним нормативам і санітарним нормам. Дослідженням доведено необхідність удосконалення цього поняття та обґрунтовано це тим, що питна вода є видом вичерпних природних ресурсів, характеризується особливими споживчими якостями, має природне походження, поширена по всій території України, є об'єктом права власності українського

народу, її використання здійснюється як на праві власності, так і на праві природокористування у межах господарської діяльності у формі централізованого і нецентралізованого водопостачання з метою задоволення пріоритетних потреб суспільства і людини та передбачає особливий режим охорони.

Для подальшого висвітлення суті водних правовідносин в роботі з'ясовано їх структуру, а саме: суб'єкт, об'єкт і зміст. У Водному кодексі України прямо не визначені суб'єкти водокористування, як це має місце в інших державах, наприклад, у Водному кодексі Російської Федерації, який називає учасниками водних відносин Російську Федерацію, її суб'єктів, муніципальні утворення, фізичні та юридичні особи (стаття 7). Аналіз водного законодавства України свідчить, що учасниками водних відносин в Україні є водокористувачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, однак Водним кодексом України їх прямо не названо. Тому доцільним є, на нашу думку, нормативне закріплення кола суб'єктів водних відносин окремою статтею Водного кодексу України

Другий розділ «Еколого-правове забезпечення державної політики у галузі використання та охорони питної води і питного водопостачання в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються система законодавства, особливості державного управління у галузі використання і охорони питної води та питного водопостачання, а також адаптації вимог і стандартів Європейського Союзу щодо питної води і питного водопостачання в українське законодавство та практику державного управління.

У підрозділі 2.1. *«Система законодавства України у галузі використання і охорони питної води та питного водопостачання»* характеризується об'єкт правового регулювання цієї системи, яким визначаються поверхневі та підземні води, що знаходяться в нерозривному екологічному зв'язку з іншими природними ресурсами.

В дисертації детально досліджені численні акти законодавства України у галузі використання та охорони і використання питної води та питного водопостачання, кількість яких сьогодні перевищила 130 різного роду чинних нормативних правових актів, що призводить до плутанини при визначенні первинності їх використання, ряду прогалин і колізій у їх нормах, подвійному врегулюванню одних суспільних відносин, і відсутності будь-якого регулювання інших, спроба вигідного трактування положень окремих нормативних актів, неможливості будь-якої правової систематизації за юридичною силою, ієрархією, виключною спеціалізацією, що стало наслідком хаотичного прийняття у різні часи неузгоджених між собою норм і стандартів у сфері питного водопостачання. Наслідком такого становища стала неможливість ефективного застосування норм водного законодавства на практиці. Нами запропоновано систематизувати цю численну групу нормативних правових актів у класифікований перелік за органами влади, що їх ухвалювали, а також за юридичною силою цих актів.

У підрозділі 2.2. *«Державне управління та контроль у сфері питної води в Україні»* досліджено наявні в юридичній літературі поняття державного управління в галузі охорони довкілля у цілому і використання та охорони питної води і питного водопостачання зокрема, охарактеризовано систему, функції та

повноваження органів державної влади і встановлено особливості державного управління у цій галузі, охарактеризовано загальні (плановість, компетентність, законність, науковість, комплексність, участь громадськості) та спеціальні принципи державного управління у даній сфері відносин (платність спеціального природокористування, басейновий принцип управління у галузі використання та охорони водних ресурсів та ін.).

Контроль у галузі використання та охорони питної води і питного водопостачання полягає в забезпеченні додержання всіма юридичними та фізичними особами вимог водного законодавства та екологічних нормативів з метою визначення відповідності якості питної води державним стандартам. Державному, громадському і виробничому контролю підлягає вода, призначена для задоволення питних і господарсько-побутових потреб на всіх стадіях її виробництва та доведення до споживачів, а також об'єкти централізованого питного водопостачання, в тому числі очисні споруди, насосні станції, водопровідні мережі, пункти для розливання питної води (в тому числі пересувні), інші об'єкти нецентралізованого питного водопостачання.

Дослідженням доведено необхідність визначення у Водному кодексі України обов'язку суб'єктів підприємницької діяльності здійснювати виробничий контроль у досліджуваній сфері та нормативно-правового врегулювання процедури здійснення цього контролю, оскільки відсутність такого підходу робить процедуру реалізації контролю неможливою.

У підрозділі 2.3. *«Адаптація українського законодавства до європейських стандартів у галузі безпечного використання питної води»* ми погоджуємося із висловленими у правовій літературі висновками про те, що узгоджене та скоординоване правове регулювання відносин у сфері використання та охорони питної води на національному та міжнародному рівнях відкриває найбільші можливості для досягнення успіху у вирішенні виникаючих перед народами і державами завдань збереження, відновлення та поліпшення природних умов, необхідних для життя людей. У роботі детально характеризуються особливості правового регулювання питного водопостачання у країнах Європейського Союзу у цілому, звертається увага на класифікацію законодавства, у якому встановлюються вимоги щодо якості питної води; норми щодо контролю викидів з одиничних і розкиданих джерел до місць забору питної води; інституційні питання регулювання питного водопостачання. Приєднуємося до запропонованої зарубіжними вченими класифікації нормативно-правових актів у досліджуваній галузі на такі групи: 1) акти, що мають рамковий (концептуальний) характер (наприклад, Рамкова Директива з води (2000/60/ЄС); 2) акти, орієнтовані на встановлення нормативів якості питної води (Директива з питної води (98/83/ЄС), Директива з відведення питних вод від поверхневих (75/440/ЄЕС); 3) акти, орієнтовані на контроль за викидами (Директива з очистки міських стічних вод (91/271/ЄЕС) и відповідне Рішення по ній 93/481/ЄЕС); 4) акти, які встановлюють вимоги щодо моніторингу та звітності (Директива з вимірювань поверхневих (питних) вод (79/869/ЄЕС)).

Третій розділ «Правове забезпечення охорони та раціонального використання питної води у господарській діяльності у сфері питного

водопостачання в Україні» складається з двох підрозділів, у яких розглядаються питання поняття та видів господарської діяльності, особливості правового регулювання господарської діяльності з використанням питної води, а також проблеми стандартизації і нормування у сфері якості води та питного водопостачання як складової економічного механізму у сфері використання та охорони питної води і питного водопостачання.

У підрозділі 3.1. *«Поняття та види господарської діяльності, пов'язані з використанням води»* проведено дослідження понятійного апарату у сфері правового регулювання господарської діяльності з питного водопостачання та визначено види такої діяльності.

Згідно із законодавством господарська діяльність у сфері питного водопостачання включає не тільки види, передбачені Законом України «Про питну воду і питне водопостачання», а також централізоване питне водопостачання міст, інших населених пунктів, питне водопостачання за допомогою пунктів розливу питної води (в тому числі пересувних), виробництво фасованої питної води, питне водопостачання за допомогою індивідуальних та колективних установок (пристроїв) підготовки питної води. Сучасний багатогалузевий господарський комплекс України вимагає використання значних обсягів води, які сягають майже 10 млрд. м³, у т. ч. комунальне господарство – більше 20 %, промисловість – 47,2 %, сільське господарство – 29,1 %.

В дисертації надано поняття та ознаки господарської діяльності у сфері питного водопостачання, яка характеризується наявністю особливих суб'єктів господарювання, тривалістю процесів проведення, професійним характером зайнятості працівників, потребою у спеціальних дозвільних документах на здійснення цієї діяльності, особливим економіко-правовим змістом питного водопостачання, у процесі якого питна вода набирає споживчої вартості.

У підрозділі 3.2. *«Еколого-правові вимоги щодо господарської діяльності у сфері питного водопостачання»* розглядаються еколого-правові проблеми діяльності підприємств питного водопостачання, які здійснюються відповідно до порядку спеціального водокористування, пов'язаного із застосуванням водопровідних мереж, споруд, технічних пристроїв для забору води безпосередньо з водних об'єктів у порядку спеціального водокористування на підставі дозволу, що видається у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також визначає ліміти спеціального водокористування. Строки спеціального водокористування встановлюються органом, який видає дозвіл на спеціальне водокористування. У разі використання підземних вод для питного водопостачання відповідне підприємство повинне одержати згідно з законом дозвіл на користування надрами.

Зазначається, що підприємство питного водопостачання провадять свою діяльність на підставі таких документів: дозволу на спеціальне водокористування або дозволу на користування надрами (у разі використання підземних вод); ліцензії на господарську діяльність з централізованого водопостачання та водовідведення; державного акта на право постійного користування або на право власності на землю; технічного проекту на розміщення водопровідних мереж, споруд та устаткування, погодженого і затвердженого в установленому порядку;

сертифіката відповідності та висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи на фасовану питну воду.

Послуги з питного водопостачання надаються споживачам підприємством питного водопостачання на підставі договору, що укладається безпосередньо між підприємством питного водопостачання або уповноваженою ним юридичною чи фізичною особою і споживачем. У галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів встановлюються такі нормативи: нормативи екологічної безпеки водокористування; екологічний норматив якості води із водних об'єктів; нормативи гранично допустимого скидання забруднюючих речовин; галузеві технологічні нормативи утворення речовин, що скидаються у водні об'єкти; технологічні нормативи використання води.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дисертаційного дослідження нами було вирішено наукове завдання, яке полягало у з'ясуванні сутності, змісту та здійсненні правового режиму використання та охорони питної води та питного водопостачання в Україні.

1. Аналіз чинного законодавства дає змогу констатувати відсутність в Україні узгодженого підходу до правового режиму використання та охорони питної води та питного водопостачання в Україні. Підставою для цього є суперечливість положень Водного кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших нормативно-правових актів України. Під час дослідження теоретичних засад правового регулювання використання питної води та питного водопостачання в Україні були встановлені сучасні пріоритети забезпечення суспільства питною водою належної якості, що в свою чергу є необхідною умовою для гарантування здоров'я та добробуту людини і суспільства.

2. В ході роботи також було з'ясовано поняття питної води як об'єкта правового регулювання екологічних правовідносин. Аналіз категорії водного об'єкта виходить з аналізу більш загального поняття природного об'єкта і, враховуючи специфіку водної сфери, свідчить про те, що до ознак водного об'єкта належать: природне походження, екологічний взаємозв'язок з довкіллям, виконання життєзабезпечувальних функцій, відсутність постійних меж, рівня і об'єму водного об'єкта, відсутність сталої вартості. З цією метою також було з'ясовано поняття водних ресурсів як об'єктів підгалузі водного права, на основі думок вчених та законодавства нами запропоновано уточнення поняття водних ресурсів як обсягів поверхневих, підземних і морських вод відповідної території, що використовуються або можуть бути використані у перспективі для забезпечення населення якісною питною водою.

3. Аналіз водного законодавства України свідчить, що учасниками водних відносин в Україні є водокористувачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, однак Водним кодексом України їх прямо не передбачено. Нормативне закріплення кола суб'єктів визначає потенційних учасників правовідносин, які поряд з нормами права і юридичними фактами є

однією з передумов виникнення правовідносин. Аргументовано висновок про доцільність закріплення окремою статтею Водного кодексу України суб'єктів водних відносин.

4. На підставі дослідження зроблено висновок про необхідність нормативно-правового врегулювання поняття об'єктів водних відносин, якими в Україні виступають води (водні об'єкти або їх частини) в межах її території, наділені такими ознаками: 1) природне походження; 2) екологічний взаємозв'язок з навколишнім природним середовищем; 3) виконання життєзабезпечувальних функцій; 4) відсутність постійних меж, рівня і об'єму водного об'єкта; 5) відсутність сталої вартості.

5. При визначенні ролі держави у регулюванні питного водопостачання було встановлено що державна водна політика є складовою частиною державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, спрямована на забезпечення раціонального використання і охорони вод, відтворення водних ресурсів та регулювання водних відносин. З семи пріоритетних напрямів державної екологічної політики, визначених державою, два безпосередньо стосуються водних ресурсів – це «поліпшення екологічного стану басейнів рік України та якості питної води» і «запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів і поліпшення їх екологічного стану».

6. В роботі сформульовано принципи державно-правової політики в галузі використання та охорони питної води в Україні, визначено концептуальні засади державної політики у галузі використання питної води в Україні, в основі яких обов'язок держави гарантувати захист прав споживачів у сфері питної води та питного водопостачання.

7. Дослідження дозволило стверджувати, що в Україні сформувалася система органів управління в галузі використання та охорони питної води, яка включає юридично самостійні державні, самоврядні й громадські інституції, уповноважені здійснювати організаційно-розпорядчі, координаційні, консультативні, організаційно-експертні, контрольні та інші функції в галузі забезпечення екологічної безпеки, ефективного використання природних ресурсів і охорони використання питної води.

8. У дисертаційному дослідженні відповідно до Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», також було проведено порівняльний аналіз європейського та українського законодавства стосовно безпечного використання питної води, з'ясовано, що критерії безпеки питної води в європейських і українському водних законодавствах принципово не відрізняються, але в європейському законодавстві більш системно і раціонально підходять до забезпечення виконання критеріїв протягом усіх етапів підготовки питної води для подання споживачу аж від джерела. Всі європейські директиви впливають одна з іншою з аналізом причин розробки, наступності, послідовності. Остання Водна рамкова Директива 2000/60 щільно пов'язує європейське водне законодавство в єдину систему. Її введенням ЄС намагається забезпечити загальні принципи і загальні рамки для дій усіх країн. Ця Директива має скоординувати, інтегрувати та у більш довгостроковій

перспективі розвивати загальні принципи та структури для захисту і ефективного використання води у Співтоваристві. Таким чином, політика Європейського Союзу у сфері водного господарства забезпечує прозорі, дієві та послідовні законодавчі рамки, на відміну від вітчизняного, де рамковий принцип не прийнято. Суперечливість і відсутність в українських законах чіткості і спадковості, чітких меж їх застосування призведе до різночитань і підміни критеріїв безпеки, коли до питних вод, наприклад, застосовують вимоги харчових продуктів або лікувальних вод.

9. Зазначено, що як за вимогами європейського, так і відповідно до положень українського законодавства держава бере на себе зобов'язання забезпечувати своїх громадян безпечною для здоров'я питною водою. Основні принципи такої безпеки (нормування показників безпеки поетапно від джерела до споживача питної води) збігаються в європейському й українському водному законодавстві і викладені у низці спеціальних законів, а діюча в Україні законодавча база у сфері використання й охорони питних вод загалом підтримує європейські критерії безпеки питної води, але багато у чому застаріла й відстає в оперативності, не досить детальна й послідовна, несистемна та суперечлива, що призводить до неоднозначного трактування, створення стандартів, які не відповідають європейським вимогам, і до складностей для виконання критеріїв безпеки питних вод.

10. Для вирішення екологічних проблем водокористування і водопостачання в Україні пропонується створити діючий механізм водокористування і реалізації природоохоронних заходів, удосконалення існуючої системи керування охороною та використанням водних ресурсів, а також шляхом використання Європейського досвіду з розробки правової і технічної документації, прийнятих у Водній Директиві 2000/60 підходів і методів з реабілітації водних об'єктів і поліпшення безпечної якості води.

11. Відзначаючи, що в Україні діють приблизно 130 різного роду чинних нормативних правових актів у сфері правового регулювання використання та охорони питного водопостачання, в результаті чого спостерігається плутанина при визначенні первинності їх використання, мають місце прогалини і колізії між нормами права, що є наслідком хаотичного прийняття їх у різні періоди, наведено класифікований перелік нормативно-правових актів в галузі використання та охорони питної води, який, на нашу думку єдиний дає можливість в них розібратися і систематизувати.

12. В дослідженні також було встановлено і проведено аналіз діючих стандартів і норм у сфері якості питної води. Стандартизація якості питної води є одним з найважливіших профілактичних заходів, а невідповідність якості питної води нормативним вимогам разом із забрудненнями, непередбаченими стандартом, для контролю та іншими факторами, є однією з причин поширення в державі таких захворювань, як жовчно-кам'яна хвороба та виразка шлунку, вірусний гепатит та ін.

13. Для вирішення проблем поліпшення якості питної води, яка подається населенню, ми пропонуємо оцінювати геополітичну ситуацію з урахуванням стану водних ресурсів як життєво важливих потреб людини, суспільства і

держави; обмежити приватне володіння водними ресурсами і сконцентрувати всі основні операції з ними в державних органах; формувати ефективну структуру органів державного управління використанням і охороною водного фонду (реформування водокористування, включаючи реструктуризацію відповідних міністерств, створення владних структур і інших важелів регулювання у водогосподарському секторі, управління водними ресурсами, соціально відповідальну комерціалізацію, децентралізацію, підготовку правової бази – водогосподарських законів, генеральних планів, контролю і інформаційних систем управління); створити водогосподарську інфраструктуру у вигляді сукупності суб'єктів, що здійснюють водогосподарську діяльність і, які б забезпечували облаштування і зміст водних об'єктів, безпечну експлуатацію гідротехнічних споруд; створити механізм стійкого фінансового забезпечення реалізації водогосподарських і водозахисних програм і заходів; – розробити і застосувати методи обліку водних ресурсів і їх якості у складі національного багатства на основі повної вартісної оцінки.

14. До найбільш істотних і першочергових завдань, що і є в свою чергу шляхами подолання проблем, які не терплять затримки, на правовому рівні задля врегулювання прогалин у сфері регулювання суспільних відносин щодо охорони і використання питної води та питного водопостачання в Україні пропонується усунути найбільш разючу неузгодженість між двома основоположними нормативними актами щодо регулювання відносин у сфері питного водопостачання – Водним кодексом України та Законом України «Про питну воду та питне водопостачання», створити діючий механізм водокористування і реалізації природоохоронних заходів, удосконалення існуючої системи керування охороною та використанням водних ресурсів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Григорович Р. Правове регулювання використання та охорони питної води в Україні: [Монографія] / **Р. Григорович**. 2014, К. – 180 с.

Статті у фахових наукових виданнях України:

2. Григорович Р. В. Поняття та види господарської діяльності, пов'язаної з використанням води / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2011. – № 1–2. – С. 96–104.

3. Григорович Р. В. Правові основи державної політики у сфері питної води та питного водопостачання в Україні / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2012. – № 1–2 (48–49). – С. 23–28.

4. Григорович Р. В. Проблеми безпечного використання води у європейському та українському законодавстві / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2012. – №3–4 (50–51). – С. 25–30.

5. Григорович Р. В. Організація басейнового управління у галузі використання питної води в системі екологічної політики в

Україні / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2013. – №1–2 (52–53). – С. 125–131.

6. Григорович Р. До питання про економіко-правовий механізм питного водопостачання / **Р. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2013. – №3 (54). – С. 62–66.

7. Григорович Р. В. Еколого-економічні засади правового регулювання суспільних відносин у галузі використання питної води / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2013. – №4 (55). – С. 81–86.

8. Григорович Р. В. Система законодавства України у галузі використання і охорони питної води і водопостачання / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2014. – № 1–2 (56–57). – С. 62–75.

9. Григорович Р. В. Питна вода як об'єкт правового регулювання екологічних правовідносин / **Р. Григорович** // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – Київ, 2014. – №3–4 (58–59). – С. 51–55.

Стаття у науковому виданні іншої країни:

10. Григорович Р. Вопросы правового регулирования хозяйственной деятельности в использовании воды / **Р. Григорович** // *Legea si Viata*. – 2014. – № 7/2 (271). – С. 27–30.

Статті у інших наукових виданнях України:

11. Григорович Р. В. Соціально-економічні та політико-правові засади кодифікації аграрного законодавства / [Костицький В. В., Швець В. Д., Корнеев В. Ю., Хомяченко С. І., Головкін О. В., Костицька І. О., Коморна І., Ониськів Л. М., Шкімба Л., Лапчак І. В., Розвадовський В. І., **Григорович Р. В.**, Драпушко Р. Г., Петрів О.] // Малий і середній бізнес: Право, держава, економіка. – Київ, 2009. – № 1–2. – С. 61–66.

12. Григорович Р. В. Водні ресурси як об'єкт правової охорони / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес: Право, держава, економіка. – Київ, 2010. – № 1–2. – С. 112–123.

13. Григорович Р. В. Поняття питної води як об'єкта правового регулювання екологічних правовідносин / **Р. В. Григорович** // Малий і середній бізнес: Право, держава, економіка. – Київ, 2010. – № 3–4. – С. 63–66.

14. Григорович Р. В. Деякі проблеми охорони водних ресурсів в Україні / **Р. В. Григорович** // Соціологія права. – Київ, 2011. – № 2. – С. 20–21.

15. Григорович Р. В. Морально-етичний зміст принципів державної політики у сфері питного водопостачання / **Р. В. Григорович** // Соціологія права. – Київ, 2013. – № 1 (7). – С. 37–38.

16. Григорович Р. Соціологічний змісти правового регулювання надання послуг з питного водопостачання / **Р. Григорович** // Соціологія права. – Київ, 2013. – № 2 (8). – С. 32–36.

17. Григорович Р. В. Соціолого-правова обумовленість раціонального використання питної води / **Р. В. Григорович** // Соціологія права. – Київ, 2014. – № 1–2 (7–8). – С. 26–35.

18. Григорович Р. В. Правовий зміст пріоритетності забезпечення суспільства питною водою / **Р. В. Григорович** // Соціологія права. – Київ, 2014. – № 3–4 (10-11). – С. 9–16.

Матеріали конференцій:

19. Григорович Р. В. Води як об'єкт правової охорони / **Григорович Р. В.** // «Проблеми оптимізації функціонування державно-правового механізму в Україні на сучасному етапі» : наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, 25 лист. 2010 р. : тези доп. – К., 2010. – С. 142.

20. Григорович Р. В. Соціологічні проблеми використання питної води та ведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням води / **Григорович Р. В.** // «Соціологічні проблеми права очима молодих науковців та правників» : всеукр. прав. наук.-практ. конф., 20 бер. 2014 р. : тези доп. – К., 2014. – С. 133-134.

АНОТАЦІЯ

Григорович Р. В. Правове регулювання використання та охорони питної води в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2015.

У дисертації на основі здійснення комплексного та системного аналізу засад державної політики у сфері використання питної води та питного водопостачання на сучасному етапі розроблені науково-методичні підходи до удосконалення системи регулювання державної політики та господарської діяльності у сфері використання і охорони питної води та питного водопостачання.

Здійснено аналіз наукових праць за темою дослідження, встановлено складові проблематики, які не відображені в науковій літературі, а також встановлено що питання реалізації державної політики у сфері використання питної води до цього часу не були предметом спеціального дослідження.

Отримані результати дали підстави розробити рекомендації, які знайшли практичне застосування і можуть бути використані в процесі формування законодавчої бази та реалізації державної політики у сфері використання та охорони питної води в Україні.

Ключові слова: питна вода, система питного водокористування, реалізація державної політики, стандарти якості питної води, заходи охорони питної води, види господарської діяльності стосовно питної води.

АННОТАЦИЯ

Григорович Р. В. Правовое регулирование использования и охраны питьевой воды в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право, природоресурсное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2015.

В диссертации на основе осуществления комплексного и системного анализа положений государственной политики и научных трудов в сфере использования питьевой воды и питьевого водоснабжения на современном этапе разработаны научно-методологические подходы по усовершенствованию государственной политики системы правового регулирования хозяйственной деятельности в этой области.

Анализ действующего законодательства позволил констатировать отсутствие комплексного решения проблемы питьевого водоснабжения в стране, обосновать положение о необходимости правового обеспечения приоритетности обеспечения населения питьевой водой.

Диссертант определяет понятие питьевой воды как объекта правового регулирования, имеющего природное происхождение, выполняющего жизнеобеспечивающие функции, характеризующегося взаимосвязью с окружающей средой и отсутствием постоянной стоимости, формулирует абсолютно новое понятие питьевой воды как предмета правового регулирования, определяет его особенности и характерные признаки.

Впервые в юридической литературе рассмотрен вопрос правового обеспечения экологической безопасности через рациональное использование питьевой воды в Украине, осуществлен анализ несогласованности между двумя основополагающими нормативными правовыми актами – Водным кодексом Украины и Законом Украины «О питьевой воде и питьевом водоснабжении», а также предложен возможный вариант разрешения указанных коллизий.

Впервые предлагается рассматривать правовые нормы, которые регулируют отношения в области использования и охраны водных ресурсов как самостоятельный институт, который формируется в рамках экологического права.

Предложено классификацию водных ресурсов относительно их местонахождения, то есть вода бутылочная, фасованная, водохранилищная, водопроводная, артезианская.

Отмечено, что субъектами водных правоотношений являются водопользователи, органы государственной власти и местного самоуправления, а также общественные организации.

В диссертации исследуются проблемы государственного управления в области использования и охраны питьевой воды и питьевого водоснабжения, а также опыт Европейского Союза в области правового регулирования этих отношений, проводится сравнительная характеристика законодательства Украины и Европейского Союза в области обеспечения экологической безопасности в системе питьевого водоснабжения. Классифицировано директивы Европейского

Союза на такие группы: акты, имеющие рамочный (концептуальный) характер (например, Рамочная Директива по воде (2000/60/ЕС); 2) акты, устанавливающие нормативы качества питьевой воды (Директива по питьевой воде (98/83/ЕС), Директива по отводу питьевого водоснабжения от поверхностных вод (75/440/ЕС); 3) акты по вопросам контроля за сбросами (Директива по очистке городских сточных вод (91/271/ЕС); 4) акты, устанавливающие требования по мониторингу и отчетности (Директива по измерениям поверхностной питьевой воды (79/869/ЕС)).

Мы утверждаем, что в соответствии как с положениями директив Европейского Союза, так и требованиями национального законодательства государство берет на себя обязательства безопасного водоснабжения, в чем нормы украинского и европейского законодательства совпадают.

Отмечено множественность правовых актов в области использования питьевой воды и питьевого водоснабжения, которых сегодня в Украине более 130, проведено их классификацию, отдельно рассматривает вопросы стандартизации и экологического нормирования в области питьевого водоснабжения, особенностей эколого-правового регулирования хозяйственной деятельности в этой сфере общественных отношений.

Полученные результаты дали основание разработать рекомендации, которые нашли практическое применение и могут быть использованы в процессе формирования законодательной базы и реализации государственной политики в области использования и охраны питьевой воды.

Ключевые слова: питьевая вода, система питьевого водоснабжения, реализация государственной экологической политики, стандарты качества питьевой воды, способы охраны питьевой воды, виды хозяйственной деятельности относительно питьевой воды.

SUMMARY

Grygorovych R. V. The legal mode of the use and guard of drinking water is in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on the competition of graduate degree of candidate of legal sciences on speciality 12.00.06 is the landed law; agrarian law; environmental law, naturally-resources law. National University of Life and Environment Science of Ukraine, Kiev, 2015.

In dissertation on the basis of realization of complex and system analysis of positions of public policy in the field of the use of drinking water and drinkable water delivery on the modern stage scientifically-methodical approaches are worked out on the improvement of the system of adjusting of public policy of economic activity in area of the use of drinking-water.

The analysis of scientific works is carried out on the topic of research, the constituents of problems, which are not represented in scientific literature, are set, and also it is set that questions of realization of public policy in area of the use of drinking-water to the present tense were not the article of social research.

The got results grounded to work out recommendations which found practical application and can be used in the process of forming of legislative base and realization of public policy in area of the use and guard of drinking water.

Keywords: system of drinkable water consumption, realization of public policy, standards of quality of drinking water, methods of guard of drinking water, types of economic activity of relatively drinking water.